

A Vigilia beszélgetése

Somogyi Győzővel

— *Képeidet sokan ismerik, azt azonban már kevesebben tudják, hogy nem kifejezetten „művészi” indíttatású volt pályakezded.*

— Reményi Gyula általános iskolai rajztanárom indított el a művészetbe. Apai rosszalásokkal szemben, hiszen családjunkban a „művész” szó naplopó éhenkórászt jelentett. 1956-tól 60-ig jártam a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba. Ez a kitűnő intézmény nem terhelte túl a diákjait elméleti tudományokkal. Jövendő művészt láttak bennünk a tanárok — maguk is művészek vagy bohémek. Az elméleti tárgyakat csak jelképesen tanították, még jelképeesebben osztályozták, és fegyelem terén is sok mindent megengedhettünk magunknak, ami más iskolában elképzelhetetlen volt. Ugyanakkor belénk oltottak egy hatalmas becsvágyat, a szellemi függetlenség vágyát, azt az igényt, hogy magunkat a kultúrtörténet óriásaihoz mérjük. A művészet: küldetés, feladat és besorolás egy kasztba, legalábbis céhbe. Egész baráti köröm innen származik, vagy valamilyen szálon ide vezethető vissza. A művész-foglalkozás igazán mégsem vonzott. A megismert példák alapján úgy láttam, hogy a művészek vergődnek a kötelező „szocreal” stílus, a párt- és állami megrendelések és a képcsarnoki árutermelés között, és a híresek a cinikus megalkuvást, a becsületesek az alkoholt választják. Ezért sok tehetség eliszonyodott a pályától, mások művészettagadó irányzatok felé fordultak.

Amikor érettségi után nem vettek fel a Képzőművészeti Főiskolára, különösebb csalódás nélkül mentem el segédmunkásnak — miközben a rajzolás, festés egy percre sem hagytam abba.

— *Ki, vagy mi hatott rád leginkább?*

— 12 éves koromtól a nyári szünidőkben a MÁV-nál dolgoztam mint fűszedő gyerek (a vasúti sínek közül kapáltuk ki a gáz). Ez a munkálát-kóstoló érettségi után folytatódott. Négy évet töltöttem el a Kossuth Nyomdában mint segédmunkás, majd szakmunkás. Ám eközben egy olyan iskolához is szerencsém volt, amelynek jelentőségét csak utólag tudom felmérni.

Szilágyi Ernő volt ez az iskola, egy magányos, öreg zsidó filozófus, aki általa kiválasztott fiatalokat tanított ingyen. Három-négy csoportjáról tudok. Minket úgy hívott, „az ötök”: Vanyó László, Gajzágó Sándor, Márfy István, a testvérem Somogyi György és én. A tanítás heti két-három együtt töltött estét jelentett, többnyire „németóra” néven a mi lakásunkban. De jártunk múzeumba, ingyenes szabadtéri és ötforintos házi koncertekre, templomba, néha operába. Fő szellemi irányok: a Szókratész előtti görög filozófia, Nietzsche, Wagner, Buber, Cesar Franck. Festőideál: Rembrandt.

Az öreg cionista volt, a két világháború közt szervezője a Palesztinába irányuló magyar zsidó kivándorlásnak, és megjárta a bergen-belseni haláltábor. Mindig Izraelbe készült és mindig megmaradt „kaposvári magyar embernek”. Csak így mondta: „a mi Urunk, Jézus Krisztus”, Ferenc Józsefet pedig, akinek az I. világháborúban tartalékos tisztje volt, így emlegette: „őfelsége, a király.”

— *Az ő révén kerültél a kereszténységgel is kapcsolatba?*

— Ez időben ateisták voltunk, illetve a vallást az Ernő bácsitól tanult filozófusi megvetéssel kezeltük. Egyszer az öreg elkezdett velünk Bibliát olvasatni. Az Ószövetséget ő kívülről tudta és héberül idézte. Azután az lett a vasárnapi program, hogy a Rózsák terén görög katolikus liturgiát és Timkó Imrét hallgattuk. Addig-addig, hogy elkezdtünk gregorián- és egyházi zenehallgatás címén katolikus misére járni. Gál és Szörényi konferenciabeszédeit hallgattuk, rendszeresen látogattuk a magyar és az orosz ortodox templomot.

1962-től két évet végeztem a teológián mint civil hallgató, a nyomdai munka mellett. Keservesen, mert nyelvtudás, vallásos előélet nélkül nem sokat értettem az egészből és akkor még latinul kellett vizsgázni, latin jegyzetek alapján.

— *Milyen hatások érlelték döntéseidet?*

— Érlelt döntésekről az én esetemben nem lehet beszélni. Mint ösztönlény, mindig szívbéli vonzásokra cselekedtem s csak azután — ha ugyan — gondolkodtam. Sem a művészi, sem a papi hivatás nem tudatos választás eredménye. Közel harminc év után visszatekintve úgy látom, hogy Ernő bácsi hatásán túl, akkor, a hatvanas évek elején az egyház volt az egyetlen irányfénny egy valamennyire is szellemi életet élő fiatal számára. Valamennyi közeli barátom elvégezte a teológiát és majd minden jó ismerősöm megfordult a tájkán — aki nem tévedt a marxizmusba. XXIII. János, a Zsinat kora volt ez, világhíradó reményekkel. A magyar egyház ekkor főpásztoraitól megfosztva, az Egyházügyi Hivatal és saját klerikalizmusa közé szorulva, nem tudott ezzel a nemzedékkel mit kezdeni. Egyetlen törvényes útja volt a szolgálatnak: a szinte a liturgiára korlátozott lelkészkedés. Aránytalanul sokan léptek ki később ebből a papi generációból. Még többen el sem jutottak semmilyen egyházi szolgálathoz, és ha nincs földalatti egyház, elvesztek, meghasonlottak volna.

Én 1964 őszén beöltöztem kispapnak. Társaim évtizedes ministránsmulttal, egyházi gimnáziummal, a család és falu óvó tekintetével a hátukon léptek a szemináriumba. Mind tudott latinul, én pedig csak harmadéves kispapként tanultam meg ministrálni. Plébániai háttérrel, egyházi műveltségem nem volt, és az egyházas lelkületet soha nem sajátítottam el. „Civil a pályán” maradtam, mint az egykori Latabár-film hőse. Előjáróim és társaim elnéző szeretetének hála, életem legboldogabb négy esztendejét töltöttem a budapesti szemináriumban. 1967-ben felszenteltek, 1968-ban pedig „summa cum laude” doktoráltam egyháztörténelemből. Ezután évekig kutattam a gót, a bizánci és az arab egyháztörténetet, három könyvre való kézirat porosodik valahol.

— *Hogyan alakult további egyházi pályafutásod? Hogyan lett az ígéretes egyháztörténelemből munkáspap?*

— Kéziratban terjedt köztünk egy dokumentáció a francia munkáspapokról. Ezt akkor már ott is betiltották, Magyarországon pedig csak a „kereten kívüli”, tehát politikailag üldözött papok dolgoztak üzemekben. Számomra ez az út látszott járhatónak. A nyári szünetekben kispapként is dolgoztam és továbbra is munkásnak tudtam magam. Biztosabban mozogtam a gyárban mint a sekrestyében, közelebb éreztem magamhoz a segédmunkásokat, mint paptársaimat. Teherautó platóján vagy kocsmában Jézusról beszélni soha nem hozott zavarba. A szószéken viszont minden prédikációmba belesültem. Az ok csak saját alkalmatlanságomban kereshető. A klérusban töltött tizenöt év alatt rossz pappal nem találkoztam. Annál több önfeláldozó lelkipásztor, szent falusi plébánost ismertem meg, akiknek a kisujjával sem érek fel. Csodálom türelmüket, hogy egy olyan másféle figurát mint én, ilyen soká el tudtak viselni, sőt úgy láttam, szerettek. 1968-tól 75-ig a papság mellett különböző munkahelyeken dolgoztam: voltam tsz-ben kisegítő, lovász, tejszállító, postai rakodó, betanított munkás. Napközben munka, esténként és

szombat—vasárnap templom. Emellett folytattam egyháztörténeti írásaimat és rajzoltam, festettem.

— *Mikor döntöttél végérvényesen a képzőművészet mellett? Miért került sor az egyházi szolgálatból való elbocsátásodra?*

— 1975-ben Lékai érsek úr betegállományba helyezett és eltiltott a papi működéstől. Ma sem tudom, mennyi volt ebben az ő döntése, és mennyi az Egyházügyi Hivatalé — de ezt már nem is tartom fontosnak. Mindenképpen Isten akaratát közvetítették, ő irányított vissza eredeti hivatásomhoz, a művészethez. Még néhány évig működtem illegálisan. De már 1973 óta rendszeresen kiállítottam a grafikáimat, tagja voltam a Művészeti Alapnak és a Képzőművész Szövetségnek.

— *Számos, már-már legendássá vált emberrel kerültél kapcsolatba.*

— 1971-től 75-ig a Tömő utcai Béke Királynéja kápolnában voltam segédlelkész, ahol akkoriban, nem lévén plébános, kisegítők és civil önkéntesek vitték az egyházi életet.

Itt találkoztam a számomra legvonzóbb papszemélyiséggel. Neve Waygand József, egyházi rangja: örökös kisegítő. Hála Istennek, ma is él, és működik, bár már akkor is olyan beteg volt, hogy csak ülve tudott misézni. Ő ezt a testi gyengeséget lelki eseményné változtatta. Pici gyerekekkel vette magát körül, bábozott nekik az oltárnál. Jóska bácsi ülő miséi, kacagással teli csengettyüs miséi (mert a beszélni alig tudó kicsinyek csöngethettek) messze földről vonzották az embereket.

Vele és az egyházközség kitűnő civil és változó pap munkatársaival egy nagyon élő, szerintem fantasztikusan jó egyházi életet szolgáltunk. Volt itt minden, ami szabálytalan: béna kezű pap helyett áldoztató néni, nagymisén diakónusként éneklő civil férfiak, szószékről prédikáló fiatalasszony, és az oltár dobogója alatt nyávogó cicacsalád. Plébánia nem lévén, mindenkinek volt valahol lakása és munkahelye, tehát „munkáspap” státusom nem számított különlegességnek. A templom életét két asszony, Mária néni és Kati néni irányította.

Kialakult itt egy fiatalokból álló társaság, ma úgy neveznénk: bázisközösség. Akkor ezt a szót nem ismertük, a dolgot pedig állam és egyház egyaránt tiltotta. Nyitott és formátlan, klub- és galeryszerű volt ez a társaság, amelynek én inkább gócpontja voltam, mint vezetője. Esti bibliaórák, vitaestek folytak éjfélig, tea és zsíroskenyér mellett. Számptalan érdekes ember megfordult itt és mi is feltűntünk olyan ifjúsági és értelmiségi gyűlhelyeken, mint a Fiatal Művészek Klubja, a Halász-színház. A templomban színházakat, kiállításokat, költői és zeneesteket rendeztünk.

1975 után ez a társaság „teológusklub” „bibliakör” és más neveken élt tovább; lakásokban, kirándulásokon folytatódott. Ebben éltem meg azt, hogy egyház.

— *Grafikáiddal a hetvenes évek elején léptél nagyobb nyilvánosság elé. Képeid ekkor mintha egy határterületen, a „bagyományos” és az „avantgard” között helyezkedtek volna el. Hogyan itéled meg a helyzetet?*

— Az akkori neoavantgard elsősorban egy baráti közösség volt, menedéke azoknak a tehetségeknek, akik az államilag támogatott művészettől megundorodtak, vagy akik a „tiltott” kategóriába estek.

Ez időben a Budapesti Építőanyagipari Vállalatnál dolgoztam. Beosztásom szerint zsákhordó segédmunkás — de a műhely, ahová kerültem, Erdély Miklós mozaikpincéje volt, ahol művészek dolgoztak, ahová a fent említett művészvilág jelesei bejártak. A Miklós fantasztikus személyét koszorúzó társaság és a templomi közösség összefonódott. Teológiai viták folytak a pincében, Miklós és a művészek eljártak a templomi társaságba és jó néhány Tömő utcai fiatal talált munkát Miklósnál. Ez a közeg bátorított, hogy

műveimmel előálljak akkor, amikor még kezdő amatőrnek számítottam, nem elfogadott művészeknek. Erdély Miklós írta a bemutató kritikát grafikáim elé az Élet és Irodalom-ban. Az avantgardnak mint baráti körnek tehát szeretettel és hálával tartozom. Más dolog az avantgard mint eszmerendszer, mint művészeti irány. E téren a technikai civilizáció és a szocialista forradalmak „szellemi élcsapatát” látom benne. Legtöbb műve mefisztói gesztus, amely a keresztény szépségideált és formavilágot lerombolni igyekszik. Ez a hatása akkor is, ha legjobb művelőinek ellenkező a szándéka. A tagadás, a kétely, a gúny és lázadás mozdulatai a művészet ellen fordulnak. Grafikáim Erdély Miklós szerint szocialista realista művek, mert a szocializmust reálisan ábrázolják.

Végtelen sok tanulmányt és közepesnél rosszabb képet készítettem 30 éves koromig. A klasszikus kompozíciók bűvületéből, az iskolás modortól nem bírtam elszakadni. Ekkor kezdtem úgy rajzolni, mint a kisgyerekek. Elkezdve a papír egyik sarkán, vagy éppen a közepén, egyedül a részletek örömetől vezetve, mintegy félálomban. Így a kezem kialakított egy nekem való, a hagyományos arányoktól némileg eltérő kompozíciós rendet. Ez és a szitanyomás, amely akkor új technikának számított, tették talán modernné munkáimat a hetvenes évek elején.

— *Festményeiddben, melyek a hetvenes évek végéről datálódznak, már egy más képi világ jelenik meg. E mögött nemcsak szemléletbeli, hanem életmódváltás is áll: ekkortájt költöztél Salföldre.*

— 1974-ben a Balaton közelsége miatt, nyaralónak vettem ezt a salföldi parasztházat. A táj és a falu értékeire csak jóval később, 1980-ban vezetett rá egy görögországi utazás. Itt láttam azt a színt és fényt, amelyre mindig vágytam, de amelyet addig eltakart előlem a városi szürkeség. Görögországban döbrentem rá, hogy a Balaton-felvidék ugyanaz a táj. Kinyílt a szemem az itthoni szépségekre is. Azóta festek.

Ugyancsak Görögországban láttam meg az archaikus parasztéletet. Láttam lóval nyomtatást, kecskenyáját, ültem számárháton. Mindezt együttélésben egy modern civilizációval — bizonyító tapasztalatként, hogy ez igenis lehetséges. Feléledtek gyerekkori parasztemlékeim, a jászapáti búcsúk, állatvásárok, a gyerekektől és háziállatoktól nyüzsgő, élő falu képe — és felismertem ezt pusztulóban Salföldön és a Káli-medencében.

Utólag úgy tűnhet, hogy ezek az életváltozások tudatos, megfontolt döntések gyümölcsei. Távolról sem! Évről évre több időt töltöttem Salföldön, a nyaralás hűsvéttől október végéig is eltartott. Először tyúkok sétáltak a kertben, aztán libák. Később megjelent egy kecske, majd néhány juh. Amikor már csacsi is, meg ló is volt, kiderült, hogy nem lehet őket télire a szomszédokra bízni. Három éve tudatos a dolog, azóta vallom magam büszkén falusinak.

— *Egy művészeti lapban „Jövők-e a múlt?” címmel írtak Rólad. Mennyiben tartod ezt érvényesnek? Mennyiben integrálható a közelmúlt és a jelen számodra?*

— Igennel válaszolok ennek a cikknek a kérdésére. A „megtérés”, a „feltámadás” a keresztény vallás kulcsszavai. Ma még a világ megmenthető, úgy ökológiai, mint morális értelemben, ha saját keresztény kultúránkhoz visszatérünk. Egyéb jövőnk nincs.

A közelmúlt és jelen — ezt természetesen nem az emberekre értem, hanem a kor uralkodó civilizációjára, a világ technikai-fogyasztói felszínére — luciferi kor. Csak mint tanulság, mint „felix culpa” becsülhető; mint moslékos tál, amely a tékozló fiút elindítja az atyai ház felé.

— *Nem gondolod, hogy „szecessziód” veszélyeket is rejt, a körülöttünk feszülő ellentétek elsimítására is csábít?*

— A szakítás a városi élettel, a falura költözés nem menekülés. Ez egy világmozgalom, és Magyarországon is egyre többen választják ezt a lépést. Még többen szeretnék, de a

munkalehetőségek kötik őket a nagyvárosokhoz. Szó sincs elszigetelődésről. Barátaim, szeretteim nagy része már a környékre költözött. Állíthatom, hogy társadalmi élet falun létezik igazán. A szellem nincs a fővároshoz kötve, kitűnő embereket, új barátokat, új közösségeket kaptam itt, és ez, a körülvevő természettel együtt büven kárpótol bizonyos civilizációs javakért.

— *Grafikáid szokatlan élessége annak idején elég feltűnő volt. Ma festményeid szembetűnően színesek és kiegyensúlyozottak. Kritikusaid némelyike hiányolja korábbi képeid feszültségét és túlzottnak tartja a maitak harmóniáját.*

— Nézd, ifjabb koromban azt hittem, az embereket meg kell döbbsíteni. Eléjük kell tartani a félelmetes tükröt, s akkor ijedtükben megjavulnak. Ez a modern művészet módszere, amely benne van a grafikaímban is.

Ma igazat adok Xavéri Szent Ferencnek: egy csepp mézzel több legyet lehet fogni, mint egy hordó ecettel. A keresztény művészet: megmutatni a világ eredeti szépségét. Isten világa olyan végtelenül szép, hogy azt eltúlozni nem lehet, csak halványan utánozni. Isten egy paradicsomba teremtett minket, amit a sátán csaknem pokollá változtatott. Az ember már elesettebb annál, hogy ostorral talpra lehetne állítani. Az öröm és vigasztalás igéi azonban még a holtat is feltámaszthatják.

Tillmann J. A.

FERENCZ GYŐZŐ

Elvetélt teremtések

*Ha nem gondolnám, amit gondolok.
Ha nemcsak — s mindaz, amit tervezek,
A rögzült szóban testesülne meg.
Emészt, fészít a föltolakodott
Nedves anyag, kicsapódva a szellem
Meglátogatta, részelt részletemben.*

*Kétségben fogalmazódik a szándék;
E bibásan hasonló szerkezet
Ilyen duplafenekű rekeszek
Révén működik — bogy hiába száll még
Magasabbra eszmélet: mert utólag
Töbül föl az altesti önutálat.*

*Ritkul-tágul edényemben a vonzás;
És elszakadok és azonosulok,
Ha összeérnek közös anyagok,
Ha betelt késztetés, elmosva szó-sáu,
Jel-gát, s pattan burok, török keret —
Végzünk elvetélt teremtéseket.*

*Visszájára nem fordul az irány.
Rögeszme, bogy sokszorosítani
Szánja így magát, vagy bárhogy, ami
Oszatlanul is több, mint valabány
Szapora elem. Tárt a testmeleg;
Tervezem, bogy mit nem teremthetek.*